

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

MOŽNOSTI A LIMITY ZAPOJENÍ SENIORŮ
DO PŘEDŠKONÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
Bakalářská diplomová práce

Olomouc 2024

Zuzana Stachelová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

MOŽNOSTI A LIMITY ZAPOJENÍ SENIORŮ
DO PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Řízení vzdělávacích institucí

Autor: Zuzana Stachelová

Vedoucí práce: RNDr. Markéta Seidlová, Ph.D.

Olomouc 2024

Chtěla bych poděkovat své vedoucí práce RNDr. Markétě Seidlové, Ph.D. za její vstřícnost, cenné rady a pomoc při psaní této práce. Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Vífovi za trpělivost a podporu.

Děkuji

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Možnosti a limity zapojení seniorů do předškolního vzdělávání*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 1. 3. 2024

Podpis.....

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Zuzana Stachelová</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Řízení vzdělávacích institucí</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Řízení vzdělávacích institucí</i>
Vedoucí práce:	<i>RNDr. Markéta Seidlová, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Možnosti a limity zapojení seniorů do předškolního vzdělávání
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o možnostech a limitech zapojení seniorů do předškolního vzdělávání. Cílem této práce je poskytnout pohled seniorů na možnosti a limity spojené se zapojením se do mezigeneračního setkávání prostřednictvím předškolního vzdělávání, a tak přispět k diskusi o optimálním nastavení spolupráce mezi seniory a mateřskými školami. Nejprve je uvedena charakteristika předškolního vzdělávání s jeho organizačními a materiálními podmínkami. Pak je ukotvena definice pojmu senior, popsán proces stárnutí a postavení seniorů v současné společnosti. Následuje náhled na pojetí volného času seniorů v konceptu aktivního stárnutí, jeho zisky a ztráty, možnosti a překážky v jejich sociální integraci. Pomocí kvalitativního výzkumu byl naplněn cíl práce a popsán pohled seniorů na možnosti a limity mezigeneračního učení.
Klíčová slova:	Senior, aktivní stáří, mezigenerační učení, mateřská škola
Title of Thesis:	Possibilities and limits of involving seniors in pre-school education

Annotation:	The bachelor thesis deals with the possibilities and limits of the involvement of the elderly in preschool education. The aim of this thesis is to provide the seniors' perspective on the possibilities and limits associated with engaging in intergenerational encounters through preschool education, and thus contribute to the discussion on the optimal setting for cooperation between seniors and preschools. Firstly, the characteristics of pre-school education with its organisational and material conditions are presented. Then the definition of the term senior is anchored, the process of ageing and the position of seniors in contemporary society is described. This is followed by an insight into the concept of leisure time of seniors in the concept of active ageing, gains and losses, opportunities and obstacles in their social integration. Using qualitative research, the aim of the thesis was fulfilled and the seniors' perspective on the possibilities and limits of intergenerational learning was described.
Keywords:	Senior, active ageing, intergenerational learning, kindergarten
Názvy příloh vázaných v práci:	Příklad přepisu uvedeného rozhovoru
Počet literatury a zdrojů:	55
Rozsah práce:	53 s. (75 756 znaků s mezerami)

Obsah

Teoretická část	8
1 Charakteristika předškolního vzdělávání	8
1.1 Organizace předškolního vzdělávání.....	9
1.2 Materiální podmínky v MŠ.....	11
2 Sociální reprezentace stáří.....	12
2.1 Vymezení pojmu senior.....	12
2.2 Proces stárnutí.....	14
2.3 Postavení seniorů v současné společnosti	16
3 Pojetí volného času seniorů.....	19
3.1 Koncept aktivního stárnutí	19
3.2 Autonomie ve stáří.....	21
3.3 Ambivalentnost aktivního stáří - zisky a ztráty v procesu aktivního stárnutí	22
4 Sociální integrace seniorů v předškolním zařízení.....	24
4.1 Překážky a omezení při integraci seniorů.....	26
4.2 Možnosti integrace - mezigenerační učení	28
Výzkumná část - kvalitativní výzkum.....	31
5 Výzkumná strategie.....	31
5.1 Výzkumná strategie a metoda sběru dat	32
5.2 Výběr a popis výzkumného vzorku	33
5.3 Analýza	34
5.4 Shrnutí výsledků výzkumného šetření	40
5.5 Obecná doporučení pro úspěšnou spolupráci MŠ a seniorů	41
Závěr	43

Úvod

V dnešní době charakterizované rychlým demografickým stárnutím populace se stává klíčovou otázkou, jak efektivně využít potenciál seniorů ve prospěch společnosti. V současném společenském kontextu se seniorům přisuzuje stále významnější role aktivního a podpůrného prvku ve prospěch dalších generací. Jedním z inovativních přístupů k integraci seniorů do společnosti a posílení jejich vlivu na vzdělávací procesy je jejich zapojení do předškolního vzdělávání. Rozvojové období předškolního vzdělávání hraje klíčovou roli ve formování základních dovedností a hodnot u dětí. V této souvislosti je více než vhodné zjistit, jak mohou senioři přispět k tomuto procesu, jaký je jejich pohled na mezigenerační spolupráci. Kombinace zkušeností, moudrosti a péči seniorů s neohrabanou radostí a zvědavostí dětí může vytvářet unikátní prostředí, které obohacuje vzdělávací proces na obou stranách. I přesto, že je tato oblast stále relativně nedostatečně prozkoumána, nabízí velký potenciál pro posílení sociální soudržnosti a přenášení hodnot a dovedností mezi generacemi. Tato bakalářská práce se zaměří na zkoumání možností a limitů zapojení seniorů do předškolního vzdělávání, identifikaci konkrétních věcí, které senioři mohou nabídnout ve vztahu k rozvoji dětí v předškolním věku, a zároveň bude analyzovat limity, které mohou omezovat efektivní realizaci této spolupráce. Analyzovat budu názory a postoje seniorů k této formě spolupráce. Dále budu diskutovat o možných strategiích pro efektivní implementaci mezigeneračního setkávání a učení. Cílem této práce je poskytnout pohled seniorů na možnosti a limity spojené se zapojením se do mezigeneračního setkávání prostřednictvím předškolního vzdělávání, a tak přispět k diskusi o optimálním nastavení spolupráce mezi seniory a mateřskými školami (MŠ).

Teoretická část

1 Charakteristika předškolního vzdělávání

„Předškolní vzdělávání smysluplně obohacuje denní program dítěte v průběhu jeho předškolních let a poskytuje dítěti odbornou péči. Usiluje o to, aby první vzdělávací krůčky dítěte byly stavěny na promyšleném, odborně podepřeném a lidsky i společensky hodnotném základě, a aby čas prožitý v mateřské škole byl pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání“ (RVP PV, 2021).

Z pohledu pedagogické teorie je podle Opravilové (2016) předškolní vzdělávání chápáno jako organizovaný proces, který má za cíl rozvíjet, podporovat, motivovat a směřovat dítě předškolního věku k získání tzv. kompetencí pro budoucí školní vzdělávání. Koželuhová a kol. (2023) je přesvědčena o tom, že úkolem předškolního vzdělávání je komplexně připravovat na budoucnost, život jako takový, ne pouze na vstup do školy. Pro rozvoj dětí v předškolním vzdělávání vidí Greger a kol. (2015) jako klíčové vytváření vstřícného a podporujícího prostředí, ve kterém učitelé cítí odpovědnost za vzdělávání každého dítěte a projevují přesvědčení, že každé z nich má potenciál k úspěchu. V tomto směru je podle Mertina a Gillernové (2010) významnou společenskou institucí MŠ, pro které jsou stanoveny obecné vzdělávací cíle a úkoly a jsou vymezeny specifické činnosti přispívající k celkovému rozvoji dětí.

„Stále častěji se můžeme setkat s názory učitelů mateřských i základních škol, že škola je služba: dítěti – s cílem nalézt a rozvinout jeho dispozice v nejrůznějších oblastech jeho osobnosti; rodině – s cílem ji pomoci se vzděláváním a s rozvojem

sociálních dovedností, které povedou k začlenění dítěte do jeho generační skupiny a společnosti jako takové; společnosti – ve smyslu vybavenosti každého jedince užitečným vzděláním a celkovou způsobilost k životu a soužití mezi lidmi, která může být společnosti ku prospěchu“ (Kofátková, 2008, s. 89).

„Při promýšlení koncepce předškolního vzdělávání je nutné věnovat pozornost jeho zacílení a vyváženosti“ (Greger & kol., 2015, s. 157). K tomu Hoskovcová (2006) dodává důležitost poskytnutí příležitosti dítěti navazovat potřebné kontakty s vrstevníky, získávání zkušeností, které překračují běžné zážitky z rodiny, a postupnou možnost se přizpůsobovat cizí autoritě a podřizovat se určitému řádu. Na základě studie o budoucím společenském významu vědy a vzdělávání německého spolkového Ministerstva školství a výzkumu dále konstatuje: „...v budoucnosti bude záležet především na osobních a sociálních kompetencích člověka,...prvních šest let života má centrální význam“ (Hoskovcová, 2006, s. 10).

1.1 Organizace předškolního vzdělávání

„Život v mateřské škole každodenně přináší nejen standardní situace s opakovanými podněty (oblékání, hygiena, jídlo), ale i situace poskytující dětem nové výzvy“ (Opravilová, 2016, s. 146).

Na základě podmínek Rámcového vzdělávacího programu předškolního vzdělávání (RVP PV) musí být v MŠ zajištěn pravidelný denní režim, který je současně natolik flexibilní, aby umožňoval organizaci činností v průběhu dne přizpůsobit potřebám a aktuálně reagovat na neplánované události v MŠ. Pedagogové pravidelně zahrnují aktivity individuální, skupinové i frontální, děti jsou podněcovány k vlastní hře a k experimentování,

k pohybovým činnostem. Plánování a organizace dne vychází z potřeb a zájmů dětí.

„Každá aktivita však musí být kvalitní a v souladu s cíli předškolního vzdělávání, aby přinesla dítěti radost, pozitivní prožitek a poskytla dobrý základ pro jeho rozvoj“ (Koželuhová & kol, 2023, s. 33).

Za hlavní, nepostradatelnou a vysoce hodnocenou činnost v předškolním období považuje Opravilová (2016) hru. *„Hra souvisí s rozvojem motoriky, s rozvojem kognitivních struktur, s motivačně volnými vývojovými faktory, s rozvojem a naplňováním sociálních vztahů“* (Mertin & Gillernová, 2010, s. 21). Do aktivit MŠ dále zahrnují hudební, tělesnou, výtvarnou činnost, metodickou podporu dětí, sociálně-psychologickou intervenci a vedení diagnostických záznamů o dětech. *„Učivo se zásadně liší od tradičně školského vymezení konkrétních poznatků. Je vnímáno jako výzva a nabídka k příležitostem k rozmanitým praktickým i intelektuálním činnostem, které vychází z přirozeně funkčních a logických souvislostí a vztahů“* (Opravilová, 2016, s. 137).

Každá MŠ si vytyčuje vzdělávací cesty, jasně formuluje cíle, procesy práce a očekávané efekty v různých oblastech vzdělávání prostřednictvím tzv. školního kurikula. V této souvislosti Kořátková (2008, s. 97) rozděluje tři typy kurikula a) formální kurikulum, kam zařazuje základní směr školy, cíle, obsah, prostředky a organizaci vzdělávání, dále pak b) neformální kurikulum se začleněním společných aktivit MŠ ve spolupráci s veřejností apod. a c) skryté kurikulum, kam lze zařadit školní prostředí, jeho vybavenost, úroveň vzdělání učitelů, personální atmosféru apod.

Celou vzdělávací nabídku MŠ, všechny aktivity – zpěv, tvoření, malování, cvičení nebo zkoumání považuje Koželuhová a kol. (2023) za prostředek, jak naplnit ideu osobnostně orientované výchovy směřující k tomu, aby

se z každého dítěte vyvinula samostatná osobnost s dobrým charakterem, která se integruje do společnosti a aktivně přispívá k jejímu formování.

1.2 Materiální podmínky v MŠ

V podmínkách RVP PV musí všechny vnitřní a venkovní prostory MŠ splňovat bezpečnostní a hygienické normy podle platných předpisů, disponovat dostatečně velkými prostory a optimálním prostorovým uspořádáním, které odpovídá různorodým skupinovým i individuálním aktivitám dětí, kdy vybavení musí být průběžně aktualizováno a doplňováno.

V pozici národní autority tyto podmínky hodnotí při své inspekční činnosti Česká školní inspekce (ČŠI). *„Finanční prostředky získané od zřizovatele, sponzorů a v nemalé míře prostřednictvím grantů a projektů umožnily mateřským školám pokračovat ve zkvalitňování vybavení tříd nábytkem, hračkami, počítačovou technikou jak pro děti, tak i pro pedagogy. Důležitým faktorem z hlediska kvality vzdělávání je efektivita jejich využívání“* (Výroční zpráva ČŠI 2021/2022, s. 16).

Poskytování dotací přináší, podle Koželuhové a kol. (2023), tíhu organizační i finanční, ale zároveň dává možnost investovat do materiálního vybavení a do aktivit, které pedagogům a předškolním dětem přináší radost a obohacují vzdělávací nabídku MŠ. Diskuzi o optimalizaci alokace finančních prostředků v oblasti vzdělávání pro dosažení maximálního společenského prospěchu otevírají Greger a kol. (2015). Navrhují možnost zvýšení finančních prostředků pro rané vzdělávací fáze na úkor středního odborného vzdělávání. To je založeno na názoru, že střední odborné vzdělání je často nákladné a neefektivní, přičemž mnoho studentů buď pokračuje ve studiu na vysokých školách, nebo nedokáže plně využít získané úzké specializace.

Dalším hodnotícím hlediskem materiálních podmínek je přísnost našich bezpečnostních a hygienických norem, na které upozorňuje Opravilová (2016). Na příkladu menších nástrojů - zmenšených replik určených pro děti, ukazuje, že jsou materiální podmínky v našich MŠ v tomto ohledu až nadměrně přísné. V moderních zahraničních vzdělávacích programech vnímají prostor jako „třetího učitele“ a pečlivě ho utvářejí tak, aby poskytoval architektonická a funkční řešení, která podporují hravý, objevitelský a zkoumavý přístup každému jednotlivci i skupině a vytvářejí prostor umožňující vzájemné setkávání předškolních dětí a dospělých.

Při rozvoji kognitivních procesů Kořátková (2008) připisuje význam poznávání prostřednictvím aktivní účasti dětí v různých činnostech a ve využívání vlastních zdrojů. Učitel by měl vytvářet situace, používat pomůcky a provádět experimenty, v nichž bude aktivně zapojeno dítě, aby získalo vlastní poznatky a zkušenosti.

2 Sociální reprezentace stáří

„Stáří a dětství jsou životní fáze od sebe nejvíc vzdálené, a přesto mají k sobě blízko. Stáří i dětství jsou ohraničené nebytím, dítě přichází z nebytí, starý člověk do něho odchází“ (Sak & Kolesárová, 2012, s. 13).

Pro dosažení stanoveného cíle této práce je klíčové pevně definovat a vysvětlit termíny senior, autonomie ve stáří, aktivní stárnutí, na nichž bude tato práce založena.

2.1 Vymezení pojmu senior

„Senior je člověk v završující životní fázi se specifickým postavením ve společnosti“ (Sak & Kolesárová, 2012, s. 25).

Ondráková a kol. (2012) uvádí, že při označování a popisování jednotlivců v pokročilém věku používáme v naší společnosti různé termíny, jako jsou

„důchodce“, „penzista“, „geront“, ale také přátelské výrazy jako „babička“, „dědeček“, „stařenka“ a „stařeček“. V pohádkových knihách se setkáváme také s poněkud nelichotivými pojmenováními, jako jsou „plesnivý dědek“ nebo „stará čarodějnice“.

K neutrálnímu popisu slova „senior“, který nemá pejorativní konotaci a nenes s sebou něco negativního nebo ponižujícího, co může ovlivnit vnímání a pocity lidí, přistupuje Kalnický (2014). Vychází z pojmu "senium" (fyziologické stárnutí). Popisuje tento termín jako jasný a pozitivně přijímaný a používaný v souvislosti s jedinci této věkové skupiny.

Při dotazování dětí předškolního věku získali Koželuhová a kol. (2023) odpovědi definující stáří jako smutné, strašidelné, osamělé období spojené se smrtí. Děti se domnívají, že senioři jsou odkázáni na pomoc druhých, spojují si stárnutí s pojmy, jako jsou vrásky, šediny, zubní protézy, brýle, naslouchátka, pantofle, chvění hlasu apod.

Novotný a kol. (2014) zpochybňují mýtus, že stáří začíná v určitém chronologickém věku. V minulosti málokdo přesně věděl, kolik mu je let, protože to pro jejich život nebylo klíčové. Až s nástupem moderních států, průmyslové revoluce a systému důchodů začaly hranice chronologického věku získávat praktický význam pro každého.

Jelikož výběr samotného termínu neoznačuje konkrétní skupinu lidí, Vidovićová a Rabušic (2003) seřadili a sestavili seznam subjektivních pohledů a názorů pro určení seniora na základě dotazování osob ve věku 18 – 75 let, kdy mezi nejčastějším faktorem vymezující tento pojem byl uveden věk, odchod do důchodu, fyzický stav a narození vnoučat.

„Ve vztahu ke vzdělávání je často používán pojem „třetí věk“. Z perspektivy celoživotního cyklu je zatím třetí věk spojen s postproduktivním věkem, odchodem

do důchodu, kdy dochází k redukci sociálních rolí a ke změně sociálních struktur“ (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 38). Autorky se dále domnívají, že z pohledu vzdělávání seniorů je koncept třetího věku plně relevantní, neboť pojímá tuto etapu života jako období plné příležitostí a možností pro osobní rozvoj skrze vzdělávání. Sak a Kolesárová (2012) uskutečnili empirický sociologický výzkum v české společnosti, ve kterém hledali odpověď na otázku ohledně věku seniora. *„...podle české populace se člověk stává seniorem mezi 60. a 70. rokem věku v závislosti na svých individuálních charakteristikách“* (Sak & Kolesárová, 2012, s. 26).

2.2 Proces stárnutí

„Stáří je životní fáze člověka, která je ohraničena dvěma časovými body. Horní hranice stáří je ostře vymezená smrtí. Spodní věková hranice je rozmazána tím, že jevy a procesy, které tvoří stáří, do života člověka vstupují postupně“ (Sak & Kolesárová, 2012, s. 14). Přijetí skutečnosti stárnutí označuje Čeledová a kol. (2016) jako důležitý mezník v životě každého seniora. Senior čelí úbytku fyzické síly, zvládnutí přechodu do důchodu, přijetí nové společenské role, vytvoření zdravých životních návyků, otevřenosti k přijímání pomoci od druhých a případně možnosti přesunu do sociálního zařízení.

Podle Machové (2002) to, jak rychle proces stárnutí probíhá, závisí na kombinaci vnějších vlivů a vnitřních faktorů. Mezi příčiny vnitřní řadí Machová (2002) dědičnost, poruchy metabolismu, poruchy interakce mezi články regulačního systému. Poruchy vnější zahrnují mnohem širší spektrum, kromě jiného také nečinnost, přetěžování se prací, prázdnotu, omezení společenských kontaktů, změnu stereotypů apod.. Sýkorová (2007) přistupuje ke stárnutí jako ke složitému a dynamickému procesu, který zahrnuje vzájemně propojené biologické, psychologické a sociální aspekty.

V oblasti biologické dochází především ke změnám, mezi kterými Janiš a Skopalová (2016) vyjmenovávají např. degradaci pohybového aparátu, transformaci vnitřních orgánů, náchylnost k respiračním onemocněním, úbytek svalové hmoty nebo poruchy trávicího systému. Mezi nejvýznamnější změny u seniorů řadí Ondráková a kol. (2012) změny ve smyslových orgánech jako např. zhoršená akomodace (přizpůsobení oka na různé vzdálenosti), ztráta ostrosti zraku, problémy s vnímáním intenzity světla a vnímáním barev, pomalejší zpracování vizuálních podnětů, presbyakuzie (nedoslýchavost), zhoršující se rozpoznávání mluveného slova apod.

Machová (2002) popisuje i další termín používaný v souvislosti se sluchem, tzv. psychickou hluchotu. I při dobrém sluchu trvá starému člověku, než pochopí význam slov.

Oblast psychologická zahrnuje změny nálad, pocitů osamocení, odloučení a životní ztráty, podezíravost, deprese apod. *„Sociální kontakty seniora celkově řídnou – přátelé, kamarádi a známí umírají, nebo jim zdravotní stav nedovoluje stýkat se s vrstevníky. Sociální kontakty se tak odehrávají spíše jen v rámci rodiny, kde se senior cítí relativně jistý“* (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 70). Tyto autorky považují za nutnost naučit se chápat stárnutí jako kulturní proces, klíčový kulturní fenomén současné společnosti v souvislosti se způsobem trávení volného času seniorů. Dále pak ve svém článku Rowe a Kahn (1997) poskytují informace, ze kterých vyplývá, že s poklesem fluidní inteligence dochází u starších lidí k dílčímu zlepšení kognitivních funkcí, pokud často trénují paměť. Opakovaná měření institutu Maxe Plancka v Berlíně pak potvrdily udržení tohoto zlepšení. Autoři doslova konstatují: *„Tyto projevy plasticity ve stáří jsou samy o sobě povzbudivé a říkají nám, že pozitivní změna je možná“* (Rowe & Kahn, 1997, s. 438).

Speciální pedagožka a šéfredaktorka časopisu Informatorium 3 - 8, Marie Těthalová pokládá autorovi knih o předškolním vzdělávání Ondřeji

Koželuhovi otázku týkající se abstrakce pojmu stárnutí v předškolním věku: „Abstraktní je a není. Děti totiž úplně přirozeně vnímají, že se věci kolem nich mění a že se mění ony samy. Samy mluví o tom, až mi budou čtyři, až budu školák, až budu dospělák...Nebo naopak, když jsem byl miminko. V tom už je počátek budoucího chápání kontinuity lidské společnosti a života obecně“ (Informatorium 3 - 8, 2/2023, s. 18).

2.3 Postavení seniorů v současné společnosti

„Žijeme ve společnosti, kde identita starší lidí se (znovu) vytváří ve srovnání s mladými a v důsledku se tak proměňuje i identita starších lidí, charakteristická pochybnostmi o vlastních schopnostech a o možnosti uspět v rychle se měnícím světě“ (Novotný & kol., 2014, s. 39). Český statistický úřad (2023) uvádí, že v ČR už od poloviny osmdesátých let 20. století neustále roste počet lidí ve věku 65 let a starších. Tento nárůst počtu seniorů dramaticky zrychlil na konci prvního desetiletí 21. století, kdy se začaly do věkové kategorie 65 let a více posunovat silné ročníky osob narozených ve 40. letech minulého století.

Vidovičová (2013) ve své zprávě z empirického výzkumu o sociálních opatřeních v oblasti stárnutí upozorňuje, že je nevyhnutelné připravovat se s předstihem na nové výzvy, které populační stárnutí přinese. Cílem politiky zaměřené na přípravu na stárnutí je podporovat společenskou soudržnost a předcházet posilování mezigeneračních konfliktů. V této souvislosti Špatenková a Smékalová (2015) citují slova Josefa Jařaba - literárního historika a teoretika, překladatele a senátora, který konstatoval, že: „Stárnutí populace je prezentováno jako hrozba. Představuje však velkou výzvu. Zatímco se po desetiletí říkalo: mládí má budoucnost, dnes jsou demografové i sociologové zajedno, že má-li něco budoucnost, pak je to stáří...“ (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 15).

Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021 - 2025 vydaný Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky (MPSV ČR) (2021) uvádí, že sociální izolace a osamělost seniorů a seniorek je průřezovým tématem, ve kterém se spojují další faktory – zejména se jedná o celkový přístup společnosti ke stáří a stárnutí, ale také zdravotní stav, bariéry ve veřejném prostoru a proměnu složení a struktury domácností. V Akčním plánu k naplnění tohoto strategického rámce je jedním z cílů podpora mezigeneračních vzdělávacích aktivit škol a dalších institucí prostřednictvím vytváření podmínek pro rozvoj mezigeneračního tématu, mezigeneračního dialogu, mezigeneračního učení, včetně prevence sociální izolace a osamělosti. Hospodářská komora ČR (HK ČR) (2023) novelizaci tohoto dokumentu připomínkovala s konstatováním, že aktivity, jako např. zavedení kontaktních míst pro seniorskou problematiku, organizování kulatých stolů se zástupci krajských úřadů na téma vzniku krajských koncepcí rodinné politiky se zaměřením na všechny generace, se HK ČR jeví jako příliš obecné, s rizikem neefektivního použití veřejných prostředků. Doporučila věnovat maximální pozornost klíčovým otázkám v problematice stárnutí – důchodové reformě a posílení oblasti sociálních služeb.

„Změny demografické struktury staršího obyvatelstva zřejmě „zviditelní“ prohlubující se rozrůzněnost způsobu života ve stáří, tedy i udržitelnost mýtu homogenity seniorské populace“ (Sýkorová, 2007, 52). Špatenková a Smékalová (2015) poukazují na fakt širokého používání a skloňování termínu „kvalita života“ používaný akademiky, politiky a celosvětovými institucemi k popisu podstaty života staršího jednotlivce zaměřený na soulad mezi individuálními faktory, jako jsou osobní vlastnosti a duševní pohoda, a sociálními aspekty, včetně makrosociálních a sociálně-demografických faktorů a stavu společnosti. „Svým důrazem na aktivně prožitý čas v důchodu, celoživotní

vzdělávání a sebenaplnění v seniorském věku v sobě ztělesňují řadu zásadních proměn v uvažování o tom, jak by mělo stárnutí v současné době vypadat“ (Hasmanová Marhánková 2013, s. 13).

Pedagog a spisovatel Ondřej Koželuh uvádí v rozhovoru pro časopis Informatorium 3-8 svůj názor na vztah seniorů a předškolních dětí: *„Senioři odjakživa měli k dětem blízko. V dřívějších dobách hodně pomáhali s péčí o ně, trávili spolu mnohem více času než dnes. Dnes se setkávají ve veřejné dopravě, v obchodech. Těch příležitostí k interakci by se každý den našlo hodně. A protože to je něco, s čím se děti setkávají, tak je dobré se tomu věnovat i v mateřské škole. Navíc se v předškolním věku vytvoří základy mnoha životních hodnot a postojů. Hodnoty jako úcta, soucit, tolerance... na ty není nikdy příliš brzo“* (Informatorium, 2/2023, s. 18).

Novotný a kol. (2014) konstatují, že je potřeba celková změna systému tak, aby z něj měli prospěch všichni. Pokud například neoptimalizujeme školství, nebo nevyužijeme lidskou produktivitu, potenciál člověka, v budoucnosti budou chybět zdroje na zdravotnické služby, penze apod.

„Každý člověk si v průběhu života utváří postoje ke starým lidem a k vlastnímu stáří. Formativní význam má v tomto ohledu především výchova v dětství“ (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 14).

3 Pojetí volného času seniorů

3.1 Koncept aktivního stárnutí

„Člověk do aktivního stárnutí nevstupuje, ale pokračuje v aktivním životě“
(Novotný & kol., 2014, s. 42).

„Koncept aktivního stárnutí je prezentován jako určité řešení nejen pro společnost, ale i pro seniory samotné“ (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 12).

Petrová Kafková (2013) uvádí názory anglického historika Petera Lasletta, který „třetí věk“ popisoval jako korunu života, kdy po první době závislosti, nedospělosti, vzdělávání a socializace a druhém věku nezávislosti, dospělosti a odpovědnosti dochází u člověka k pocitům sebenaplnění, svobody, otevírání nových možností, společenské užitečnosti. Hasmanová Marhánková (2013) konstatuje, že za pojmem aktivní stáří se skrývá široká plejáda možných definicí, kdy se zpravidla všechny vztahují ke snahám o zlepšení podmínek života seniorů, zajištění participace na dění ve společnosti ve všech fázích života, kterou jednotlivci realizují skrze svou vlastní snahu a aktivitu. Ve Strategickém rámci přípravy na stárnutí společnosti 2021 - 2025 MPSV ČR (MPSV ČR, 2021) je termín „aktivní“ spojován s pravidelnou účastí ve společenském, ekonomickém, kulturním, duchovním a občanském životě. Za zásadní je pro seniory považována role komunity, sdílení zážitků a předávání zkušeností ostatním generacím, vytváření mezigeneračních center, seniorských hnutí, klubů seniorů, seberealizaci v rámci rodiny a formu vzájemné sousedské podpory.

Rowe a Kahn (1997) používají termín „successful aging“ (tzv. úspěšné stárnutí), ve kterém jsou senioři součástí sociální sítě, přijímají projevy úcty, náklonnosti, slovní povzbuzení, udržují si vysokou úroveň fyzické

a kognitivní funkčnosti, což významně ovlivňuje délku a kvalitu jejich života. MPSV ČR (2020) na svých webových stránkách prezentuje hlavní myšlenky Zásad OSN pro seniory, které byly přijaty Valným shromážděním OSN dne 16. prosince 1991. Zde jsou některé ze zásad, které souvisejí se zařazením seniorů do společnosti: Senioři by se měli a) zúčastňovat aktivně formulování a realizace politik, které přímo ovlivňují jejich blaho, b) podílet se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi, c) senioři by měli mít v rámci seberealizace možnost využívat příležitosti k plnému rozvoji svých schopností, d) mít přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům společnosti.

Perek-Białas a kol. (2006) se ve své práci věnují kvalitativnímu výzkumu s cílem identifikovat hlavní význam připisovaný aktivnímu stárnutí. Jednoznačnou formou představ o angažovanosti byla inkluze – ať už v rodinném zázemí, tak i v široké veřejnosti.

„Spojení slov stáří či senior/ka a adjektiva aktivní se stává postmoderním zaklínadlem reprezentací stárnutí“ (Hasmanová Marhánková 2013, s. 10). Dále uvádí, že koncept aktivního stárnutí výrazně přeformuluje tradiční představy o stárnutí a otevírá prostor pro nové, pozitivní reprezentace. Zároveň s sebou nese potenciál vytvořit nové formy nerovností, které budou založeny na schopnostech a ochotě jednotlivých aktérů přizpůsobit se těmto moderním, odpovědným vizím stárnutí.

Myšlenky aktivního stárnutí považuje Novotný a kol. (2014) za optimistický koncept vnášející naději seniorům, ale zároveň poukazuje na možný nový ageismus namířený proti těm, kteří nebudou schopni naplňovat představu těchto ambiciózních a idealistických projektů. Doslova říká: *„O podobách aktivního stárnutí je třeba přemýšlet ve vztahu k individuálním odlišnostem,*

individuálním možnostem a volbám v různých fázích života“ (Novotný & kol., 2014, s. 44).

3.2 Autonomie ve stáří

„Autonomie (z řec. autonomia, a to z autos = sám; nomos = zákon) – relativní samostatnost vzhledem k okolí. Vztahuje se k jednotlivci, ke skupině, k organizaci, k podniku a také ke státu, k jejich samostatnému určování cílů a samostatnému rozhodování“ (Petrusek & kol., 1996, s. 116). Proces stárnutí, podle Holczerové a Dvořáčkové (2013), přináší změny, které mohou způsobit postupný rozpad osobních zdrojů seniorů. Může dojít k negativnímu ovlivnění schopnosti seniorů udržet svou soběstačnost a nezávislost při rozhodování, což se projevuje v omezení jejich osobní autonomie. „Strach ze ztráty autonomie a soběstačnosti provází seniory každý den a ztráta autonomie je větší hrozbou než nevyhnutelná ztráta života“ (Poláčková Šolcová, 2018, s. 176).

Ve svém Informačním minimu Haškovcová (2012) heslovitě popisuje terminologii související se seniorskou problematikou a k autonomii se vyjadřuje takto: *„V poslední době je autonomie zdůrazňována v souvislosti s lidskými právy. Každý člověk by měl mít možnost rozhodovat o sobě nejen ve zdraví, ale i v nemoci. Přestože v praxi mají někteří senioři sníženou schopnost tak činit, měla by být vždy jejich, jakkoli omezená, vůle brána v úvahu. Autonomie výrazně souvisí s respektem a s individuálním plánem“ (Haškovcová, 2012, s. 56).* V užším významu chápou Ondráková a kol. (2012) autonomii jako absenci pomoci druhých osob, ačkoliv dodávají, že tímto dochází k významnému vymezení tohoto pojmu na rozdíl od toho, jak ho vnímají sami senioři. Autonomii ve stáří se věnuje Sýkorová (2007) kdy na základě empirického výzkumného projektu „ Senioři ve společnosti. Strategie zachování osobní

autonomie“ dochází k závěru, že senioři obvykle spojují všechny formy autonomie s jejich sociálními vazbami.

Definici autonomie senioři v jejím výzkumu vysvětlovali na příkladu jich samotných: *“...že nikomu nejsem na přítěž, že nikoho neobtěžuji, že se můžu pochlubit, že to zvládám s manželem dobře /64letá žena/ ...nemusím se prosit okolí, aby mi pomohlo /67letá rozvedená žena/“* (Sýkorová, 2007, s. 85).

K nezávislosti seniorů Novotný a kol. (2014) zaujímají stanovisko, kdy být v pozici aktivního seniora a zároveň také příjemce péče se nemusí vylučovat, protože ne všichni mohou popírat ztráty v oblasti fyzické a kognitivní.

Petrová Kafková (2013) označuje současné propojení stárnutí, pasivity a nesoběstačnosti za neudržitelné v kontextu s dobrými zdravotním stavem seniorů odcházejících do penze a nadějí na dožití, která se pohybuje v řádu dvaceti let života.

„...pravá autonomie spočívá v tom, že člověk dokáže bezvýhradně přijmout sebe samého spolu s vlastní životní realitou a ujmout se plné odpovědnosti za svůj život, ať už se v něm stane cokoli“ (Ruppert, 2011, s. 50).

3.3 Ambivalentnost aktivního stáří - zisky a ztráty v procesu aktivního stárnutí

„V období stáří je podstatné se radovat ze současnosti, nejde jen o zaplňování prázdného času“ (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 26). Holczerová a Dvořáčková (2013) upozorňují na fakt, že aktivizační programy by měly být plánovány a realizovány rozumně, smysluplně a s rozvahou. Senior by měl mít možnost, pokračovat v rámci aktivního stáří v tom, co má pro něj význam, hodnotu. Nesprávně vedená nebo nevhodně naplánovaná aktivizace seniorů může být neúčinná, nebo dokonce škodlivá.

Donna Buttsová, výkonná ředitelka organizace „Generations United“ podporující aktivitu seniorů, uvedla konkrétní výhody propojení edukace předškolních dětí se staršími lidmi. *„Starší dospělí dosahují lepších výsledků v testech paměti. Ze studie, která byla nedávno provedena, víme, že měřili jejich rychlost chůze před a po, a chodí rychleji. Jsou fyzicky i duševně zdatnější“* (Diaz, Knox, 2022).

Své poznatky zveřejňuje program Ministerstva zdravotnictví USA nazvaný „Health people 2030“ stanovující na základě výzkumných údajů národní cíle, které mají zajistit zlepšení zdraví a pohody v příštím desetiletí. U starší populace, která zanedbává fyzickou aktivitu, existuje zvýšené riziko pádů a vzniku zdravotních komplikací. Fyzická aktivita může starším dospělým pomoci předcházet chronickým onemocněním, je spojena s lepším zdravotním stavem a může být účinná při oddálení kognitivních poruch.

Jiný úhel pohledu související se zisky aktivního stáří nabízí autoři knihy „Děti a senioři v MŠ“, kteří se v rozhovoru pro časopis Informatorium 3 - 8 vyjádřili k roli prarodičů v životě dítěte: *„Prarodiče již nenesou břemeno výchovy, mívají více času, více zkušeností, nad některými už dokážou mávnout rukou, a tudíž mohou dětem zprostředkovat zase jinou zkušenost, jiné zážitky. Mohou jim předávat svou moudrost, mohou je klidně i trošku rozmazlovat“* (Informatorium 3 - 8, 2/2023, s. 18).

Myšlenku schopnosti seniorů učit se stále novým věcem potvrzuje Novotný a kol. (2014). Zároveň však dodává, že jejich schopnost je závislá na dostupných příležitostech a zdrojích a i když je koncept aktivního stárnutí optimistickým konceptem, může se stát, že starší lidé, kteří mají pocit, že nevyhovují obrazu společenských očekávání, mohou být nespokojeni, frustrováni, mohou zažívat pocity selhání, zklamání, odloučenosti

s následkem nechuti participovat na sociálním životě, rezignací na produktivní život.

S tímto tvrzením souhlasí Špatenková a Smékalová (2015), kdy volný čas bez konkrétní struktury ve spojení s bio-psycho-sociálním stárnutím může pro seniory představovat určité nebezpečí v podobě zjištění, že jejich zdraví již není takové, jak by si představovali, finanční prostředky na oblíbené koníčky jsou omezené, a chybí jim sociální interakce s lidmi, na které byli po celý život zvyklí.

Aktivní zapojení seniorů do života společnosti spojuje Čeledová a kol. (2016) s lepším zdravím a s vyšší spokojeností, což se pozitivně projevuje i na nákladech v oblasti zdravotní péče. Účastí na společenských aktivitách navazují senioři nové vztahy, budují si úctu a respekt i pocit užitečnosti prostřednictvím vlastního seberealizačního procesu. Tím dochází nejen k posílení sociální integrace, ale i k podpoře společenské koheze.

4 Sociální integrace seniorů v předškolním zařízení

„Nejdůležitější v životě je být milován a děti mají takovou čistou a pozitivní lásku. Najít dětskou ruku ve své je jedna z nejdojemnějších věcí, která se vám může stát“ (McCoulough, 2019). Jak uvádí Koželuhová a kol. (2023), přínosům vzájemného vztahu seniorů a dětí předškolního věku je v ČR věnována menší pozornost, ačkoliv se tímto tématem zabývá čím dál větší množství závěrečných diplomových prací a odborných článků. Jedná se např. o závěrečné práce: a) *„Aby nám spolu dobře bylo. Aktivizace seniorů prostřednictvím tvůrčích činností v rámci mezigeneračních setkávání“* (Hanzlíková, 2019) b) *„Mezigenerační setkání seniorů a dětí pomocí loutek“* (Suchodol, 2020) c) *„Mezigenerační setkání seniorů a dětí předškolního věku“*

(Marková, 2023) d) „Mezigenerační zahrada“ (Nováková, 2023). Skloňují se v nich termíny související se sociálními změnami, týmovou prací, vitalitou a energií, radostí, přijetím a užitečností. O šťastném prožívání stáří pojednává Poláčková Šolcová (2018), která v tomto kontextu používá termíny jako je zvědavost seniorů, těšení se na budoucnost, radost z dobře prožitého času. Koželuhová a kol. (2023) se zabývají možností rozvoje mezigeneračních vztahů v předškolním zařízení a na základě RVP PV uvádí klíčový cíl současného předškolního vzdělávání, kterým je posilovat a doplňovat rodinnou výchovu. MŠ navazuje na existující rodinný základ a rozvíjí ho o prvky, které rodina nemůže dítěti předat jako např. seznámení se s rozdíly v chování seniorů a porozumění jejich motivaci, a to s cílem naučit se tyto rozdíly respektovat. Důvody pro vstup seniorů do komunity vypočítává Holczerová a Dvořáčková (2013). Řadí mezi ně: a) potřebu realizace koníčků a zálib, b) hledání sociálního kontaktu, c) potřeba prospěšnosti a užitečnosti pro společnost, d) smysluplné naplnění volného času i bez jasného obsahového zaměření s hlediskem odpočinku a zábavy. Všechny z těchto životních hodnot jsou v prostředí MŠ více než realizovatelné.

V rozhovoru pro Radiožurnál podotkla místopředsedkyně správní rady nadačního fondu Senior Inn Jolana Jakoubková: *„Stáří obecně vytěsňujeme a máme ho zahalené mlhou. Mezigenerační setkání ale přináší konkrétní vztahy mezi jednotlivými dětmi a seniory, které jsou prospěšné oběma stranám. Nejdůležitější v životě jsou emoce, které jsou mnohdy utlačovány rozumem“* (Kroc, 2022).

O velmi dobře nastavených podmínkách pro volnočasové aktivity spojené s mezigeneračním učením se zmiňuje Rabušicová a kol. (2016). Konstatuje, že vytvoření určitého typu komunity dává prostor nejen pro učení

se s konkrétním obsahem, ale také prostor pro získávání různých „životních“ dovedností, které jsou uplatnitelné i mimo tuto komunitu.

„Senioři předávají dětem přirozeně lásku ke knihám a příběhům jako takovým, děti nasávají kultivovaný jazykový projev, který je seniorům vlastní. Děti na oplátku nabíjejí seniory pozitivní energií a připomínají jim čas strávený s vlastními vnoučaty, která už třeba odrostla. Děti nemají předsudky a přijímají seniory s otevřeností a upřímností“ (Srovnalová, 2023). Pro některé seniory může být, podle Špatenkové a Smékalové (2015), získávání nových sociálních kontaktů a rolí, jako např. posluchač nebo účastník edukace, *„...velmi naplňující a obohacující“* (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 70).

4.1 Překážky a omezení při integraci seniorů

„Určité pohodlí, vstřícné a vůči seniorům přátelské prostředí velmi ovlivňuje ochotu seniorů zapojit se do vzdělávacího procesu a setrvat v něm“ (Špatenková & Smékalová 2015, s. 75). Dále tyto autorky uvádějí řadu komplikací, kterým mohou čelit senioři před zapojením se do spolupráce s předškolním zařízením. Řadí mezi ně např.: nemožnost a neschopnost vyhledat si informace o aktivitách, osobní rodinné překážky, časový harmonogram, biologické potřeby, emocionální bariéry apod.

Mezi další překážky, které brání seniorům v aktivním zapojení do života, Čeledová a kol. (2016) zahrnuje kulturní mýty pojmající stáří jako etapu odpočinku, nedůvěru seniorů ve vlastní schopnosti předávat zkušenosti mladším generacím, obavu z finančního zatížení v případě dobrovolnické aktivity a bariéry spojené s jejich psychickým stavem a s celkovou únavou.

Problém, který vidí Novotný a kol. (2014) při zapojování některých seniorů, je rovněž neochota, absence důvodu seniorů k dalšímu rozvoji. Ondráková a kol. (2012) na základě výzkumu ve Skotsku dokládá, že nemalou roli u objektivně vitálních seniorů, kteří si uvědomují přínosy aktivního života, hraje také strach z úrazu.

Další možnou překážkou je podle Manuálu mezigenerační spolupráce (2018) oddělování seniorů a dětí, ke kterému dochází jejich zařazováním do institucí podle věku, jako jsou MŠ a domovy důchodců. To vede k rozdělení generací a k omezení příležitostí k vzájemné interakci, porozumění a vzájemnému učení obou skupin. Hasmanová Marhánková (2013) se zmiňuje o jednom z možných limitů, které brání seniorům v zapojení se do aktivního života. Jedná se o strach seniorů ze selhání v projektu, z následné možné rezignace a poddání se stárnutí, které se může stát stigmatizujícím. Doslova konstatuje: *„Konstrukce aktivního stárnutí jako stárnutí lepšího, zasluhujícího si výsadní podporu státu, vede zároveň k rozdělení seniorské populace na ty, kteří jsou schopni kritériím aktivity dostát a zaslouží si tak náš obdiv, a ty, kteří v tomto projektu selhávají“* (Hasmanová Marhánková, 2013, s. 99).

V neposlední řadě je podle Holczerové a Dvořáčkové (2013) také nevhodné chování a jednání mladší generace vůči seniorům např. v podobě psychického, citového zneužívání, které rovněž zabraňuje integraci seniorů. Důsledky takovéto diskriminace seniorů mají společenskou, občanskoprávní i trestněprávní povahu.

Na závěr uvádím zobecněný poznatek vyplývající z výzkumu, který se zabýval strachem z jednotlivých jevů ve stáří, že: *„...česká populace se více bojí toho, co se ve stáří stane v mezilidských a společenských vztazích ve vazbě na seniora, než konce své existence“* (Sak & Kolesárová, 2012, s. 31).

4.2 Možnosti integrace - mezigenerační učení

Manuál mezigenerační spolupráce (2021) popisuje, jak změny ve společnosti zahrnující proces stárnutí populace, posun k informačnímu společenství, rozvolňování tradiční rodinné dynamiky, vzrůstající počet jednočlenných domácností, flexibilní životní styl nebo sociální izolaci starších jedinců, vedou ke zvýšené pozornosti k fenoménu mezigeneračních vztahů.

Mezigenerační edukace seniorů zahrnuje mimořádně rozsáhlé spektrum činností a neexistuje žádný jednotný a vzájemně propojený systém. Na tomto předpokladu rozdělila Haškovcová (2010) edukaci seniorů do oblastí zahrnujících: získávání poznatků, informací, zkušeností, osvojování si dovedností, rozvoj osobnosti v oblastech uměleckých, kulturních a pohybových, sociální vztahy, psychický rozvoj, cílenou aktivitu. Jak zaznamenal Kaplan (1998), v roce 1976 Shimada Masaharu v Japonsku poprvé implementoval myšlenku spojení MŠ a domova pro seniory pod jednou střechou. Koncept se následně rozšířil do Severní Ameriky i do Evropy. V dokumentu MPSV ČR „Zmapování mezigeneračních a komunitních center ve vybraných státech EU a v České republice“ (2019) jsou uvedeny informace o tzv. vícegeneračních domech v Německu, jejichž služby využívají desítky tisíc klientů. Tato mezigenerační centra musí v nabídce svých služeb zohledňovat mezigenerační spolupráci a učení, místní sociální podmínky a dobrovolnictví. Ve Francii tuto funkci vykonávají tzv. centra sociální akce a tzv. sociokulturní centra. Pro sdílení příkladů dobré praxe mezi centry slouží databáze úspěšně realizovaných projektů. Centra se prostřednictvím mezigeneračních setkávání seniorů snaží eliminovat jejich sociální vyloučení.

Příkladem mezigeneračního centra v ČR je výstavba na Praze 15, kde se plánuje rekonstrukce a přístavba nevyužívané budovy v Hostivařské

Gercenově ulici. Měly by vzniknout dvě třídy MŠ a denní stacionář pro 30 seniorů. Pro magazín Pražský Patriot se k této výstavbě vyjádřila místostarostka Prahy 15, Mgr. Jitka Kolářová: *„Děti získají láskyplné babičky a dědečky, kteří je mají co naučit a mohou se stát důležitými osobami pro jejich přirozený rozvoj. V obou případech zajistíme klid a jistotu rodinám, které se o malé i velké starají, mohou se věnovat své práci a zároveň se nevzdávají možnosti soužití více generací“* (Puci, 2022).

Výčet mezigeneračních projektů vzájemné spolupráce mezi dětmi a seniory realizovaných v ČR nabízí také Koželuhová a kol. (2023). Jedná se např. a projekty: „Babička a dědeček do školky“ a „Přečti“ zaměřené na předčítání dětem, „Laskavý dopis“ a „Úsměv do schránky“ založený na dopisování si a zasílání vlastnoručně vyrobených pohlednic a vzkazů, vhodný i pro imobilní seniory, dále projekt „Mezi generacemi“ organizující jednorázové i pravidelné akce, „Povídej“ věnovaný uměleckým a pohybovým aktivitám a jako poslední „Ježíškova vnoučata“ s možností plnit přání osamělým seniorům. Marquez (2016) informuje o existenci pilotního programu nazvaného: „Giving Tree Intergenerational Preschool Program“, který je realizován ve městě Alpharetta, stát Georgie v USA. V místním Georgeovu centru pro muzikoterapii spolupracují senioři s třídami čtyřletých a pětiletých dětí a společně každý týden zpívají, hrají na hudební nástroje. V jiném státě USA, Kalifornii organizace „Live Well San Diego“ upevňuje vztahy mezi generacemi prostřednictvím projektů ve spolupráci se školními obvody. Využívají k tomu mezigenerační zahrady, programy „Bezpečné cesty do školy“, mezigenerační technologická školení, kurzy vaření, táboření, a další. *„Mládež a starší dospělí hrají i nadále jedinečnou roli při přispívání k tomu, aby naše komunita byla zdravá, bezpečná a prosperující pro všechny věkové kategorie“* (Live Well San Diego, 2023). V Nizozemsku v Rotterdamu pak např. uspořádali „Generation Games“ (2023) spojující

různé úrovně sportovních dovedností za účasti smíšených týmů různých generací bez ohledu na věk, úroveň zdatností a schopností.

Všechny tyto akce jsou založeny na sdílení a vzájemném učení generací, propojení celoživotních zkušeností a neotřelých nápadů.

Výzkumná část - kvalitativní výzkum

5 Výzkumná strategie

Na začátku samotného výzkumu byl stanoven cíl práce, kterým je poskytnout pohled seniorů na možnosti a limity spojené se zapojením se do mezigeneračního setkávání prostřednictvím předškolního vzdělávání, a tak přispět k diskusi o optimálním nastavení spolupráce mezi seniory a MŠ. O tomto cíli pojednává i teoretická část této práce vycházející ze značného množství sociologické, psychologické a antropologické literatury, neboť jak Švaříček a Šeďová (2007) upozorňují, při nastínění teoretického kontextu je nezpochybnitelný význam znalosti relevantní literatury a to takové, která nabízí jiný, neobvyklý úhel pohledu na výzkumný problém.

Teoretický rámec slouží zejména k pomoci při formulaci výzkumného problému, při interpretaci získaných výsledků a případnému porovnání vlastních výsledků s publikovanými zjištěními. Při práci s teoriemi: *„Nehledáme konzistentní sadu tvrzení, nýbrž spíše nálezy, které jsou nějakým způsobem rozporuplné a nastolují nové otázky“* (Švaříček & Šeďová, 2007, s. 67).

Cílem této práce je poskytnout pohled seniorů na možnosti a limity spojené se zapojením se do mezigeneračního setkávání prostřednictvím předškolního vzdělávání, a tak přispět k diskusi o optimálním nastavení spolupráce mezi seniory a MŠ. Dosáhnout tohoto cíle nám pomůže zodpovězení hlavní výzkumné otázky: Jak senioři vnímají možnosti a limity spojené se zapojením se do předškolního vzdělávání?

5.1 Výzkumná strategie a metoda sběru dat

Z důvodu zkoumání malé skupiny dotazovaných byl pro naplnění cíle práce zvolen kvalitativní výzkum a design zakotvené teorie, který je založen na objevování nových skutečností, pronikání do hloubky zkoumaného problému, na zjišťování názorů a postojů účastníků výzkumu se snahou co nejpřesněji popsat a pochopit konkrétní situace. *„Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech. Výstupem je formulování nové hypotézy či teorie“* (Švaříček & Šedřová 2007, s. 24).

Jako výzkumná metoda byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Tento přístup umožňuje zachovat určitou míru řízení rozhovoru a zároveň umožňuje respondentům volně vyjádřit jejich názory a zkušenosti. Pro potřeby rozhovoru byly připraveny otevřené otázky, které vycházely z poznatků získaných při psaní teoretické části. Otázky pro rozhovor byly formulovány tak, aby byla ponechána možnost přizpůsobit otázky podle vývoje rozhovoru:

1. Co Vás napadne, když slyšíte pojem „aktivní stáří“?
2. Která aktivita je pro Vás v současnosti důležitá?
3. Jaká je Vaše představa o denním režimu dětí a vzdělávacích aktivitách v MŠ?
4. Kdyby byla možnost zapojit se do dění v MŠ, jakou aktivitu byste v rámci mezigeneračního setkávání přivítal/a?
5. Jaká by mohla být hlavní motivace seniorů k účasti na mezigeneračním setkávání s dětmi v MŠ?
6. Jaké vidíte přínosy mezigeneračního učení v MŠ?

7. Jaké překážky nebo limity jste zaznamenal/a ve spojení se zapojením seniorů do aktivního života?
8. Jaká existuje podpora mezigeneračního setkávání seniorů a dětí předškolního věku v MŠ?
9. Jak by se dala zlepšit informovanost seniorů o mezigeneračních aktivitách v MŠ?

5.2 Výběr a popis výzkumného vzorku

Výběr dotazovaných byl záměrně cílený na osoby stejné generace. Základní význam slova „generace“ nabízí Sak a Kolesárová (2012): *„Jedná se o velkou sociální skupinu blízkých populačních ročníků, která se formuje významnou společensko-historickou událostí a specifickými společenskými podmínkami“* (Sak & Kolesárová, 2012, s. 9). Byli osloveni respondenti, kteří splňovali podmínky věkové kohorty 65+, sdílející stejné sociální, kulturní a společenské vlivy, reflektující okolnosti jedinečné historie. Záměrem nebylo vytvořit reprezentativní vzorek, ale spíše pečlivě vybrat respondenty tak, aby poskytli co nejpřesnější obraz výzkumného problému. Kvalitativního výzkumu se zúčastnilo 8 seniorů žijících v Ostravě - Zábřeh, kteří jsou z řad: a) bývalých zaměstnanců MŠ P. Lumumby 25, Ostrava - Zábřeh, b) rodiče zaměstnanců MŠ P. Lumumby 25, Ostrava- Zábřeh c) senioři, kteří nemají žádnou spojitost s MŠ P. Lumumby 25, Ostrava -Zábřeh. MŠ P. Lumumby 25 jsem vybrala, protože zde pracuji.

Ve výsledku se jednalo o heterogenní skupinu, která se pohybovala ve věkovém rozmezí 65 -72 let a odlišovala se pohlavím a dosaženým vzděláním.

Senioři přijali mé pozvání do kanceláře zástupkyně MŠ P. Lumumby 25, Ostrava- Zábřeh, kde je čekalo malé pohoštění. Vzhledem k tomu, že senioři disponovali velkým množstvím volného času a nečekaly je žádné povinnosti,

probíhaly rozhovory v příjemné atmosféře, uvolněně a na přátelské úrovni. Průměrná délka rozhovoru byla 90 minut.

Všichni senioři byli dotazováni a předem upozorněni, že rozhovor bude nahráván a o souhlas s nahráváním byli požádáni. Všem účastníkům výzkumu byla pro účely této práce změněna jména.

5.3 Analýza

Po dokončení všech rozhovorů se seniory následuje analýza těchto rozhovorů a shrnutí výsledků výzkumného šetření, včetně formulace závěrů a hypotéz. Tyto závěry a hypotézy platí pouze pro tuto konkrétní skupinu dotazovaných.

Analýza rozhovorů je provedena pomocí otevřeného kódování, která je dle Švaříčka a Šedové (2014) univerzálním způsobem nastartování analýzy dat. Text je otevřeným kódováním rozdělen na jednotky, rozebrán a znovu poskládán z jiného pohledu. Dochází tak k identifikování výpovědní hodnoty jednotky, a určení jejich hranic. *„Tím novým, co v průběhu otevřeného kódování vzniká, je sada pojmů, kategorií a konceptů, které jsou následně seskupovány podle podobnosti a tak se buduje základ pro jejich další „síťování“, definování vztahů a závislostí mezi nimi“* (Švaříček & Šedová, 2014, s. 222).

Pojem aktivní stáří

Prvním krokem bylo zjistit, jak dotazovaní senioři vnímají pojem aktivní stáří. V odpovědích se často opakovala potřeba sociální interakce, možnost sportování, pocit užitečnosti pro společnost. Padly také odpovědi související s dalším vzděláváním seniorů, jako např. návštěva univerzity třetího věku, zájem o politické dění, práce na počítači, genealogie – tvorba rodokmene.

Seniorka Jindřiška v podstatě shrnula názory všech seniorů: *„Pro mě to znamená jezdit na dovolené, být akční, stýkat se s lidma. A když se nemůžu stýkat, tak musím telefonovat a nějaká práce na zahradě to jsou věci, které mě baví a potom mě ještě zajímá co se děje v politice“* (Jindřiška). Senior Milan také poznamenal význam svobody a volnosti ve stáří a měl faktickou poznámku k otázce aktivit ve stáří: *„Jedinou věc co musíte, je umřít. A tak v pohodě a míru si dělat co chci. Užívat si volna“* (Milan).

Současné aktivity

Při otázce na jejich konkrétní aktivity v současnosti senioři v mírných obměnách zopakovali své předchozí odpovědi. Tyto odpovědi rozšířili o konkrétní důvody, proč se té či oné činnosti věnují. Paní Dita potřebu setkávání se seniory vyjádřila větou: *„Čím víc, tím líp“* a pokračovala *„...pořád akce, a když jsem dva dny doma, tak jsem úplně hotová“*(Dita). Zmiňované pohybové aktivity zahrnovaly pěší turistiku, jízdu na elektrokole, plavání, ale i obyčejné procházky, které paní Katka nazvala *„...moje pochodování s těma pitomýma chytrýma hodinkami, kdy sleduju kroky (smích)“*(Katka). Pan Miroslav následně propojil setkávání se s kamarády a sport, kdy pro něj má velký význam přítomnost legrace a uvolnění se ve společnosti. Zároveň dodal: *„A ještě druhá věc, co Ti řeknu, je to finančně ohodnocené“* (Miroslav). Podobná potřeba finanční jistoty se objevila při dotazování v různých formách. Např. Jindřiška zahrnuje do svých současných aktivit sledování zpráv a informací, zejména z finanční oblasti. *„...zajímám se o finanční zprávy, jaké kde úroky, abych byla v obraze a zabezpečená finančně, čím víc ušetřit, co zase vyšlo v zákonech a tak, že se budou měnit daně a všechno mě tak zajímá“* (Jindřiška). Pro paní Katku bylo impulsem k intenzivnějšímu sportování, konstatování lékaře: *„... pokud nebudu cvičit, tak si léky na cukrovku budu hradit sama, a jak slyší důchodce slovo peníze, tak to fakt nejsou malé částky“* (Katka). Jiný pohled nabídl pan

Michal. Zdůraznil svou finanční nezávislost, která mu dává pocity soběstačnosti.

Režim v MŠ

V další části rozhovorů byly pokládány otázky týkající se povědomí seniorů o režimu dne v MŠ, motivaci a možné participaci na předškolním vzdělávání v MŠ. O organizaci a denním režimu dětí v MŠ měla většina seniorů základní představu. V odpovědích zaznělo nejčastěji: stravování, hry, zpěv, pobyt venku a spánek. Muži senioři byli v odpovědích stručnější. Pan Milan dokonce konstatoval: *„Ale já si pamatuju školku jen jako, když jsem byl děčko“* (Milan). Seniorky, které pracovaly určitou dobu ve školství, měly představu a zkušenosti s činnostmi v MŠ širší. Paní Dita uvedla: *„... vím, že pořád máte nějaké dílničky i tu angličtinu, na klavír hrajete, a ještě máte všechny ty projekty“* (Dita). Paní Katka, jako bývalá učitelka MŠ, měla nejucelenější, nejkompaktnější obraz o činnostech v MŠ: *„... od cvičení, přes výtvarku, tvoření, vaření, tancování a zpívání, že si vlastně můžou učitelky vymyslet kdejakou aktivitu a všechno ty děcka nějak rozvíjí a ovlivňuje“* (Katka).

Možnosti a preference aktivit

Aby byl naplněn cíl práce, zjišťoval se zájem seniorů, jakým způsobem by byli ochotni se zapojit do dění v MŠ, jaké jsou jejich možnosti a preference aktivit v rámci mezigeneračního setkávání. Zde se objevily rozdíly mezi postoji žen seniorek a muži seniory, jejich zájmem, potřebou zainteresování se do aktivit MŠ. Muži nepociťovali potřebu a vyslovovali obavy z chování některých dětí. Pan Milan řekl: *„...já na tu mladou generaci, jak jsem starší, tak se dívám skepticky, tak odpusťte, jsou to rozmazlení frackové, kteří by potřebovali srovnat do latě“* Pan Michal dodal: *„Ty děcka některé jsou možná také protivné“* (Michal). Jediný pan Jiří by se angažoval a to konkrétně při organizaci ozdravného pobytu pro předškolní děti. Seniorky projevily větší zájem

o zapojení se do mezigeneračního učení. „*Vykládala bych jim přiměřeně věku, jak to bylo, když jsme byli malí, jak jsme museli prát ty plenky, to já ráda vykládám*“ (Jindřiška). Paní Katka by měla zájem o pohybové aktivity, paní Pavla spolupráci v podobě čtení dětem nebo rukodělných prací v MŠ. Pouze paní Dita vykazala omezený zájem o další aktivity v MŠ založený na strachu o zdraví dětí „*Ony ty děcka jsou strašně rychlé. Já děcka miluju, já bych je popusinkovala, ale mám o ně strach. Stojím u nich a komanduju. Já na to nemám nervy*“ (Dita).

Motivace

Dalším ze zkoumaných aspektů byla motivace, přínosy a omezení, které jsou spjaty s mezigeneračním setkáváním. Senioři se ve svých vyjádřeních pohybovali často v rovině hypotetické, vycházeli ze svých vlastních pocitů a zkušeností a nechtěli generovat myšlenky celé seniorské populace. Názory byly opět velmi rozdílné. Paní Jindřiška svoji motivaci založila na energii získanou z interakce s dětmi, jejich radostným přístupem k životu. „*No bavilo by mě to s těma děckama, je to pro mě strašně pozitivní lepší než s těma důchodcema. Naplňuje to duševně, protože ty děcka jsou malé zvědavé a předávají úplně jinou energii než moje spolužačky. Ty jenom fňukají. Ty děcka to je takový život*“ (Jindřiška). Pan Michal se rozpovídal na téma zapojení ostatních seniorů. Zapojení jeho partnerky, rovněž seniorky, by bylo jakousi „výhrou“ pro ně dva: „*Babka...ta potřebuje furt s kýmsi komunikovat, takže ona protelefonuje celé dny a tak by se vymluvila tam, ve školce a já bych měl klid*“ (Michal).

Docházka vlastního vnoučete do daného předškolního zařízení jako motivace se objevila v odpovědích třech seniorů. Pan Jiří k této motivaci věcně konstatoval: „*Osobní angažovanost přichází v úvahu u zařízení, které navštěvují členové rodiny*“ (Jiří).

Přínosy mezigeneračních setkávání

Senioři měli také vyjádřit, jaké přínosy by, podle nich, vyplývaly z jejich setkávání s dětmi v MŠ a to pro obě zainteresované strany, protože, jak říká Rabušicová a kol. (2016) „...k mezigeneračnímu učení dochází nejen v očekávaném směru od starších k mladším, ale také obráceně“ (Rabušicová & kol., 2016, s. 11).

Paní Katka mluvila o jakémisi citovém omládnutí a přirozených pocitech žen, vycházejících z nové pozice babiček „Třeba k učitelce mají respekt, ale tohle by byla „babička“, to jsou mazlíci babičky“ (Katka). Další přidanou hodnotou, podle paní Jindřišky, by byla možnost předání kulturního dědictví a jiného přístupu k životu: „Naučit děcka ty písničky, co mám v hlavě od mala a taky možná předání toho klidu, co my staří máme“ (Jindřiška). K názoru propojení generací, předávání znalostí a dovedností se přidala také Pavla, Michal a Jiří. Všichni senioři se shodli také na významu respektu ke stáří. „Pro popis respektu bývají nejčastěji používaná slova jako: „neodsuzování“, „přijímání“, „oceňování“ či „úcta“ (Špatenková & Smékalová, 2015, s. 203). Přínosy z takových to setkání vnímali všichni senioři bez rozdílu, ačkoliv o spolupráci s předškolními dětmi neprojevovali zájem: „No tak každopádně by to bylo zajímavé, ale že bych nějak po tom toužil, to asi ne“ (Miroslav).

Limity při zapojení do mezigeneračních setkávání

Mezi limity a překážky senioři řadili potenciální omezení mobility, zdravotní problémy a možný nízký zájem některých seniorů o aktivní životní styl. Stejně jako u předchozích odpovědí došlo i zde k opačným postojům např. vzhledem k fyzickým limitům. Paní Jindřiška řekla: „...sedět na malé stoličce, to mi vůbec nevádí. Snažím se, cvičím každé ráno“ (Jindřiška), paní Dita si stěžovala: „Já mám s tím kolenem problémy, ztrácím fyzičku“ (Dita). O finanční situaci důchodců mluvil pan Miroslav: „...možná peníze, jako že důchodci nemají dost peněz“ (Miroslav).

Informovanost seniorů

Poslední část výzkumu byla věnována přístupu společnosti a okolí k seniorské populaci a jejich postoji k informovanosti o realizovaných mezigeneračních aktivitách. Zde došlo k významné shodě všech seniorů, která se dá shrnout zdůrazněním potřeby podpory ze strany institucí a systému, aktivnějším zapojením MŠ, hledáním efektivních cest jak poskytovat dostatečné informace o konaných mezigeneračních akcích. Padly věty jako: „*Myslím, že o to co dělám, se nikdo nestará, ani nikoho nezajímám*“ (Miroslav). „*No to si myslím, že žádná podpora okolí není*“ (Katka). „*Dycky to záleží na ředitelích a učitelkách ve školce*“ (Jindřiška).

K otázce zlepšení informovanosti seniorské populace o konání mezigeneračních setkávání z výzkumu vyplynuly návrhy mnoha možností. Seniori preferovali ty varianty, se kterými měli nejlepší zkušenosti. Opět se potvrdilo, že to co vyhovovalo jednomu z nich, druhý okamžitě zavrhoval. Pro alternativu letáků se vyslovila paní Katka: „*třeba do schránky, s letákama, to my si (s manželem) prohlížíme všechno, co přijde do schránky*“ (Katka). Na rozdíl od Pavly: „*Letáky ve schránce vyhazuju*“ (Pavla). Tato seniorka preferovala umístění informací v místních novinách, tedy periodiku vycházející v dané části města. Paní Jindřiška však má zkušenosti, že informace, které tam jsou podávány, jsou často až v podobě hodnocení proběhlé akce: „*... v novinách, které já čtu, to nebývá, možná v nějakých místních, ale všechno co tam píšou, to už bylo*“ (Jindřiška). S ojedinělým nápadem přišel pan Milan. Stalo se tak v důsledku místa konání našeho rozhovoru, kterým byla MŠ P. Lumumby 25, Ostrava- Zábřeh. Při příchodu si všiml letáku, který zval rodiče na prohlídku MŠ, tzv. „Den otevřených dveří“. Když došlo na otázku: „*Jak by se dala zlepšit informovanost seniorů o mezigeneračních aktivitách konaných v MŠ?*“ vyslovil myšlenku, zda by se taková nabídka na prohlédnutí si prostor MŠ nemohla dát také seniorům: „*Viděl jsem teď, že tu budete mít ten den otevřených dveří asi pro rodiče s děckama, tak možná tohle by*

mohlo třeba být pro ty staré, co neví co s časem“ (Milan). Této myšlenky jsem se ihned chopila a pana Milana jsem MŠ provedla. Byl velice překvapen množstvím a pestrostí vybavení. Tato MŠ, mimo jiné, podporuje polytechnické dovednosti dětí a disponuje pracovními ponky, dětským nářadím apod., které pan Milan velmi ocenil.

5.4 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Na základě analýzy dat, lze zodpovědět výzkumnou otázku: Jak senioři vnímají možnosti a limity spojené se zapojením se do předškolního vzdělávání? Zároveň došlo k naplnění cíle práce a to poskytnout pohled seniorů na možnosti a limity spojené se zapojením se do mezigeneračního setkávání prostřednictvím předškolního vzdělávání, a tak přispět k diskusi o optimálním nastavení spolupráce mezi seniory a mateřskými školami. Ve výzkumu bylo pracováno se soběstačnými seniory s vlastní autonomií, nezávislých na péči a podpoře ze strany společnosti.

Z výzkumu vyplynulo, že všichni senioři různým způsobem realizují aktivní životní styl. Nedůležitějším kritériem je pro ně interakce s okolím, realizace různých druhů koníčků a pohybová aktivita. V mezigeneračních setkáních vidí potenciál přínosu jak pro samotné seniory, tak pro děti. Předávání svých zkušeností a naopak získání pozitivní energie, kterou mají děti, pociťují jako hlavní benefity takovéhoto setkávání.

Aktivní zapojení do mezigeneračních aktivit v MŠ však projevují různým stupněm zájmu. Zmiňovanými limity a překážkami se ukázaly být zdravotní problémy a výhrady k současné výchově dětí. Starost seniorů s možným ekonomickým zatížením v rámci realizace mezigeneračního učení v MŠ považují za irelevantní. Z mé vlastní zkušenosti z praxe v MŠ vím,

že jsou tyto aktivity bezplatné. V případě potřeby mohou předškolní zařízení případné náklady hradit např. prostřednictvím spolupráce se seniorskými organizacemi s celostátní působností čerpající dotace např. z projektu MPSV „Podpora veřejně účelných aktivit seniorských a proseniorských organizací s celostátní působností“ (MPSV, 2024).

Celkově výzkum ukazuje, že existuje variabilita v zájmu a motivaci seniorů k účasti na mezigeneračních aktivitách v MŠ, přičemž jako nejdůležitější se ukázala absence dostatečné podpory ze strany institucí, ať už na státní úrovni, nebo konkrétních MŠ a špatná informovanost o konaných mezigeneračních akcích.

5.5 Obecná doporučení pro úspěšnou spolupráci MŠ a seniorů

Na základě veškerých teoretických poznatků a výsledků provedeného výzkumu lze formulovat následující doporučení pro MŠ, které by rády spolupracovaly se seniory. Úspěch spolupráce mezi MŠ a seniory je podmíněn dostatečným a pravidelným informováním seniorů o aktivitách konaných v předškolních zařízeních v rámci mezigeneračního setkávání.

Pro zajištění informovanosti seniorů navrhuji využít např. radniční zpravodaj daného města, městské části. Tato tiskovina většinou pravidelně informuje o událostech v dané lokalitě a poskytuje relevantní informace pro různé věkové skupiny. Čtenář se zde dozví o akcích z minulého období, současnosti, ale také o plánech na rozvoj v budoucnosti. Časopisy prezentují nejen práci obecních úřadů, ale většinou také aktivity a úsilí dalších institucí a organizací zabývajících se volným časem v této oblasti včetně školských zařízení. Zveřejňují praktická sdělení, kdy, kde a jaká se uskuteční kulturní či sportovní akce. Občanům měst je zpravodaj zpravidla distribuován do poštovních schránek zdarma. Každé číslo je k rovněž k dispozici ke stažení ve formátu PDF. MŠ zde mají možnost oznámit seniorské populaci

např. konání Dne otevřených dveří (DOD), který slouží k propagaci, vzájemnému poznávání a zlepšení vztahů mezi organizací a veřejností. V inzerci a propagaci konkrétního DOD je nutné uvést, že jsou zváni především senioři. Jedná se o událost, která umožní seniorům přijít a navštívit určené prostory organizace. Během tohoto dne budou mít senioři možnost seznámit se se zaměstnanci dané MŠ, s režimem dne, s organizačními podmínkami MŠ, pestrou nabídkou činností zahrnující jak pohybové, tak kreativní i polytechnické vzdělávání, s didaktickými pomůckami nebo s materiálním vybavením. Umožní jim to zvýšit povědomí o možnostech případné spolupráce v rámci mezigeneračního učení.

V průběhu DOD doporučuji zdůraznit seniorům, kteří se obávají „vitálnějších“ dětí, že veškerou zodpovědnost za bezpečnost dětí mají stále pedagogičtí pracovníci. Vyhláška o předškolním vzdělávání č. 14/2005 Sb., § 5 doslova uvádí: *„Právnícká osoba, která vykonává činnost mateřské školy, vykonává dohled nad dítětem od doby, kdy je učitel mateřské školy převezme od jeho zákonného zástupce nebo jím pověřené osoby, až do doby, kdy je učitel mateřské školy předá jeho zákonnému zástupci nebo jím pověřené osobě“* (MŠMT, 2017).

MŠ mohou dále spolupracovat s organizacemi zabývajícími se vzděláváním seniorů (např. Univerzita třetího věku, seniorské kluby apod.), nebo instituce pečující o seniory, jako jsou domovy pro seniory. Prostřednictvím letáků zde rozdáváných je možné seniory informovat o možnosti zapojit se v MŠ do jakékoliv aktivity, v jakékoliv části dne. Pro zvýšení atraktivity těchto tiskopisů zapojit do navrhování vizuální podoby pozvánek děti. Využít dětské kresby, vyzvat děti k předložení návrhů, jak nejlépe na letáčcích oslovit „babičky a dědečky“ tak, aby měli zájem pravidelně se účastnit aktivit v MŠ. Ve všech zmiňovaných formách kontaktování seniorů zdůraznit bezplatnost realizovaných mezigeneračních setkání, variabilitu aktivit a časovou flexibilitu.

Potenciální omezení mobility, fyzickou vzdálenost od MŠ řešit na základě konkrétních podmínek v daném místě. Např. v Ostravě funguje služba Senior Taxi Ostrava. Jedná se o službu poskytovanou městskými obvody seniorům. Zabezpečuje pohodlnou a bezpečnou přepravu seniorů nad 65 let v rámci města Ostrava za cenu pouhých 40,- Kč. Paní Dita, respondentka a klientka této služby říká: *„Je to výhodné, on vás tam zaveze, přiveze, počká a jsou milí. Teď je tam nová taková mladá paní. Oni jsou všichni milí, i ti kluci. Normálně se pobaví“* (Senior taxi Ostrava, 2024).

V případě realizace spolupráce seniorů s MŠ doporučuji věnovat seniorům na památku fotografie zachycující jejich návštěvu v předškolním zařízení. Tyto fotografie pro ně mohou být cennou formou paměti a způsobem, jak sdílet své příběhy s rodinou a přáteli a tím zvýšit povědomí o možnosti spolupráce mezi seniory a předškolním zařízením.

Závěr

Mezigenerační setkání mohou pro seniory představovat důležitou a obohacující část jejich aktivního životního stylu. Senioři vidí v interakci s okolím, realizaci koníčků a pohybové aktivitě klíčové prvky pro udržení vitality a spokojenosti. Mezigenerační setkání jsou vnímána jako prostředek k předávání zkušeností a současně jako zdroj pozitivní energie a inspirace ze strany mladších generací. Podpora a rozvoj mezigeneračních setkání může přispět k posílení propojení mezi generacemi a ke zlepšení kvality života seniorů. Rozmanitost v postojích by měla být brána v úvahu při navrhování programů a intervencí zaměřených na podporu aktivního stárnutí a zapojení seniorů do společnosti. V některých případech může být obtížné najít nebo vytvořit programy, které by byly vhodné pro všechny účastníky, ať už jde o seniory nebo malé děti. Nedostatek podpory ze strany školy a komunity může omezit implementaci programů, které by podporovaly integraci

seniorů. Překonání těchto překážek vyžaduje pečlivé plánování, komunikaci a spolupráci mezi všemi zúčastněnými stranami, včetně školního personálu, seniorů, rodičů i komunity. Vytvoření inkluzivního prostředí, kde jsou brány v úvahu potřeby a možnosti všech generací, může přinést prospěch pro všechny zúčastněné.

Závěrem lze konstatovat, že nedostatek informací pro seniory ohledně akcí pořádaných v rámci mezigeneračních setkání je zřejmý a vážný problém. Současnou absencí funkčního systému pro sdílení informací nelze přehlížet, neboť tato situace přispívá k omezování participace seniorů na těchto akcích a narušuje tak potenciál pro mezigenerační interakci a vzájemné porozumění.

Literatura a zdroje

Čeledová, L., Kalvach, Z. & Čevela, R. (2016). *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.

ČSÚ. (2023). *Senioři v datech – 2023*. Citováno 5. prosince 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/seniori-v-cr-v-datech-ajnoatmxkq>

ČŠI. (2022). *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce. Výroční zpráva 2021/2022*. Praha: Česká školní inspekce

Diaz, A. & Knox, C. (2022). *Pre-school at retirement complex promotes intergenerational learning*. Citováno 19. prosince 2022. Dostupné z: <https://www.cbsnews.com/news/pre-school-at-retirement-complex-promotes-intergenerational-learning/>

Dvořáčková, D. & Holczerová, V. (2013). *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: GRADA Publishing.

Generace 2.0. (2021). *Manuál mezigenerační spolupráce*. Citováno 1. července 2021. Dostupné z: <https://2generace.cz/>

Generation Games. (2023). *Welcome to generations games!* Dostupné z: <https://generationgames.com/>

Greger, D., Simonová, J. & Straková, J. (2015). *Spravedlivý start? Nerovné šance v předškolním vzdělávání a při přechodu na základní školu*. Česko: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Hanzlíková, H. (2019). *Aby nám spolu dobře bylo. Aktivizace seniorů prostřednictvím tvůrčích činností v rámci mezigeneračních setkávání*. Brno: Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ta2qf/>.

Hasmanová Marhánková, J. (2013). *Aktivita jako projekt: Diskurz aktivního stárnutí a jeho odezvy v životech českých seniorů a senierek*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Haškovcová, H. (2012). *Sociální gerontologie, aneb, Seniori mezi námi*. Praha: Galén.

Hetherington-coy, A. (2023). *9 Creative Ways Schools Partner with Senior Citizens*. Citováno 14. Srpna 2023. Dostupné z: <https://www.weareteachers.com/creative-ways-schools-partner-with-senior-citizens/>

Hoskovcová, S. (2006). *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: GRADA Publishing.

Hospodářská komora České republiky. (2023). *150/23 Akční plán přípravy na stárnutí společnosti na období 2023-2025; T:11.9.2023*. Citováno 4. září 2023. Dostupné z: <https://www.komora.cz/legislation/150-23-akcni-plan-pripravy-na-starnuti-spolecnosti-na-obdobi-2023-2025-t7-9-2023/>

Janiš, K. & Skopalová, J. (2016). *Volný čas seniorů*. Praha: GRADA Publishing.

Kalnický, J. (2014). *Celoživotní učení, edukace dospělých a seniorů: (relační a kauzální analýza geneze)*. Ostrava: Repronis.

Kaplan, M. (1998). *Intergenerational Programs: Support for Children, Youth, and Elders in Japan*. Spojené státy americké: State University of New York Press.

Kobayashi, M. & Morita, K. (2013). *Interactive programs with preschool children bring smiles and conversation to older adults: time-sampling study*. Citováno 18. října 2013. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/1471-2318-13-111>

Kořátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola*. Praha: GRADA Publishing.

Koželuhová, E., Koželuh, O. & Šujancová, M. (2023). *Děti a senioři v mateřské škole: rozvoj mezigeneračních vztahů*. Praha: Portál.

Live Well San Diego. (2023). *Intergenerational Efforts*. Dostupné z: <https://www.livewellsd.org/i-want-to/get-involved/leadership-teams>

Machová, J. (2002). *Biologie člověka pro učitele (2. vydání)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.

Marková, N. (2023). *Mezigenerační setkání seniorů a dětí předškolního věku*. Brno: Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická a Vyšší odborná škola Brno, příspěvková organizace. Dostupné z: <https://theses.cz/id/kstqwq3/>

Marquez, J. R. (2016). *The Giving Tree: An intergenerational preschool program*. Citováno: 25. srpna 2016. Dostupné z: <https://www.atlantamagazine.com/groundbreakers-2016/giving-tree-intergenerational-preschool-program/>

Mertin, V. & Gillernová, I. (2010). *Psychologie pro učitelky mateřské školy (2., rozš. a přeprac. vyd.)*. Praha: Portál.

MPSV ČR. (2019). *Zmapování mezigeneračních a komunitních center ve vybraných státech EU a v České republice*. Citováno 30. Června 2019. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Zmapovana-mezigeneracnich-a-komunitnich-center.pdf/9d1c6131-837a-66db-672f-8d678079dc1e>

MPSV ČR. (2020). *Zásady OSN pro seniory*. Citováno 26. srpna 2020. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zasady-osn-pro-seniory>

MPSV ČR. (2021). *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcfe555-c291-1005da36d02e

MPSV ČR. (2024). *Dotační řízení pro rok 2024*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/dotacni-rizeni-pro-rok-20241>

MŠMT ČR. (2021). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Výzkumný ústav pedagogický. Citováno 24. srpna 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

MŠMT ČR. (2017). *Vyhláška o předškolním vzdělávání*. Citováno 1. září 2017. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43486/>

Nováková, A. (2023). *Mezigenerační zahrada*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/8x7wjy/>.

Novotný, P., Bosničová, N., Břenková, J., Fukan, J., Lazarová, B., Navrátilová, D., Palán, Z., Pokorný B. & Rabušicová, M. (2014). *Age management: jak rozumět stárnutí a jak na něj reagovat: možnosti uplatnění age managementu v České republice: průvodce pro jednotlivce, organizace a společnost*. Plzeň: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR.

Ondráková, J. (2012). *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Opravilová, E. (2016). *Předškolní pedagogika*. Praha: GRADA Publishing.

Penzista.net. (2022). *Muzikoterapie: léčba hudbou – účinná metoda stará tisíce let*. Citováno 11. června 2022. Dostupné z: <https://penzista.net/blog/muzikoterapie-lecba-hudbou-ucinna-metoda-stara-tisice-let-b40058.html>

Perek-Białas, J., Ruzik, A. & Vidovičová, L. (2006). *Active ageing policies in the Czech Republic and Poland*. *International Social Science Journal*, 58(190), 559-570.

Petrová Kafková, M. (2013). *Šedivějící hodnoty?: aktivita jako dominantní způsob stárnutí*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

Petrová Kafková, M. (2017). *Neviditelní senioři a jejich každodennost: čtvrtý věk jako stárnutí s disabilitou. Sociologická řada*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Petrusek, M., Maříková, H. & Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Poláčková Šolcová, I. (2018). *Emoce - Regulace a vývoj v průběhu života*. Praha: GRADA Publishing.

Pražský patriot (2022). *Praha 15 získala dotaci dvacet milionů korun na školku spojenou se stacionářem pro seniory*. Citováno 17. září 2022. Dostupné z: <https://www.prazskypatriot.cz/praha-15-ziskala-dotaci-dvacet-milionu-korun-na-vystavbu-skolky-spojene-se-stacionarem-pro-seniory/>

Rabušicová, M., Brücknerová, K., Kamanová, L., Novotný, P., Pevná, K. & Vařejková, Z. (2016). *Mezigenerační učení: teorie, výzkum, praxe*. Brno: Masarykova univerzita.

Rowe, J. W. & Kahn, R. L. (1997). *Successful Aging*. *The Gerontologist*, 37(4), 433-440. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433>

Ruppert, F. (2011). *Symbióza a autonomie: traumata z narušeného systému rodinných vazeb*. Praha: Portál.

Sak P. & Kolesárová K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: GRADA Publishing.

Salazar, F. (2023). *Seniors help teach kindergarten students to read*. Citováno 16. dubna 2023. Dostupné z: <https://liherald.com/islandpark/stories/seniors-help-teach-kindergarten-students-to-read,173374>

Senior Taxi Ostrava. (2024). Dostupné z: <https://seniortaxiostrava.com/>

Srovnalová, A. (2023). *Společné čtení dětí a seniorů podporuje vznik mezigeneračních vazeb. Proč je setkávání lidí různého věku prospěšné?* Citováno 24. srpna 2023. Dostupné z: <https://blog.givt.cz/2023/08/24/spolecne-cteni-deti-a-senioru-podporuje-vznik-mezigeneracnich-vazeb-proc-je-setkavani-lidi-ruzneho-veku-prospesne/>

Suchodol, M. (2020). *Mezigenerační setkání seniorů a dětí pomocí loutek*. Brno: Dostupné z: <https://theses.cz/id/8kuer6/>.

Sýkorová, D. (2007). *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Špatenková, N. & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: GRADA Publishing.

Těthalová, M. (2023). *Rozvoj mezigeneračních vztahů*. Informatorium, 3-8(2), 18.

Vidovičová, L. (2013). *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Vidovičová, L. & Rabušic, L. (2003). *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti: zpráva z empirického výzkumu*. Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Seznam příloh

Příloha č. 1 příklad přepisu uvedeného rozhovoru

Respondentka: „Jindřiška“ 71 let

Vzdělání: střední odborné

1. Co Vás napadne, když slyšíte pojem „aktivní stáří“?

Pro mě to znamená jezdit na dovolené být akční, stýkat se s lidma, a když se nemůžu stýkat, tak musím telefonovat a nějaká práce na zahradě to jsou věci, které mě baví a potom mě ještě zajímá co se děje v politice.

2. Která aktivita je pro Vás v současnosti důležitá?

Potřebuji být informovaná, čtu noviny a potřebuji vědět co se ve světě děje, zajímám se o finanční správy, jaké kde úroky, abych byla v obraze a zabezpečená finančně, čím víc ušetřit, co zase vyšlo v zákonech a tak, že se budou měnit daně a všechno mě tak zajímá a jakože to je pro mě důležité a všeobecně se o všechno zajímám.

3. Jaká je Vaše představa o denním režimu dětí a vzdělávacích aktivitách v MŠ?

Cvičí se tančí se zpívá se, chodí se na procházky, chodí se na zahradu si hrát, leží, spí.

4. Kdyby byla možnost zapojit se do dění v MŠ, jakou aktivitu byste v rámci mezigeneračního setkávání přivítali?

Zapojila bych se rozhodně, mě by se mi to líbilo ohromně. Vykládala bych jim přiměřeně věku, jak to bylo, když jsme byli malí, jak jsme museli prát ty plenky, to já ráda vykládám. Já si sice nepamatuju, co bylo včera, ale písničky znám všechny sloky, něco zanotuju a já si říkám, to není možné, že já znám 10 veršů té písničky, že mi to furt v té hlavě vyskakuje a že to umím zazpívat a dneska už to nezpívá skoro nikdo, ale nevím, jak by se to zkombinovalo s těma dětma.

5. Jaká by mohla být hlavní motivace seniorů k účasti na mezigeneračním setkávání s dětmi v MŠ?

No bavilo by mě to s těma děčkama, je to pro mě strašně pozitivní lepší než s těma důchodcema. Naplňuje to duševně, protože ty děcka jsou malé zvědavé a předávají úplně jinou energii než moje spolužačky. Ty jenom fňukají. Ty děcka to je takový život. Já už jsem jako malá utíkala do školky, mama byla doma a já co, za děčkama, za plot.

6. Jaké vidíte přínosy mezigeneračního učení v MŠ?

Naučit děcka ty písničky, co mám v hlavě od mala a taky možná předání toho klidu, co my staří máme. Jak já vidím ty matky s děčkama, že jsou pořád ve stresu, chudáci děcka.

7. Jaké překážky nebo limity jste zaznamenali ve spojení se zapojením seniorů do aktivního života?

Limity jsou tak, že nemůžu přijít do každé školky. A ty vzdálenosti od nás z těch „Kotěhůlek“. Ale sedět na malé stoličce, to mi vůbec nevádí. Snažím se, cvičím každé ráno, já jsem „gipka“ (vitální).

8. Jaká existuje podpora mezigeneračního setkávání seniorů a dětí předškolního věku v MŠ?

Dycky to záleží na ředitelích a učitelkách ve školce.

9. Jak by se dala zlepšit informovanost seniorů o mezigeneračních aktivitách v MŠ?

No tak kdyby přišla nějaká pozvánka, že to hodí do schránky, protože v novinách, které já čtu, to nebývá, možná v nějakých místních, ale všechno co tam píšou, to už bylo. Tady Ti přijde tak pozvánka akorát, že dělají pečenou husu v hospodě. Možná by fungovala nějaká reklama v televizi, seriály, ve kterých si důchodci hrají s děčkama, ale je otázka, jestli o to ty televize stojí. Možná na tom Artu.